



Євген ЛУНЬО

## ПОВСТАНСЬКИЙ ГЕРОЇЧНИЙ ЕПОС І ПИТАННЯ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

У статті розглядається місце і роль повстанського народно-героїчного епосу в процесі сучасного українського державотворення. Зазначено, що оповідний фольклор періоду героїчних ОУН та УПА передає теперішнім поколінням важливі ідеї та постулати: ідеалізм, націоналізм, цивілізаційний вибір, державність, суверенність, соборність, консолідація, покладання на власні сили, мовне питання, демократія в її істинному сенсі, що є необхідними для успішного утвердження державності.

**Ключові слова:** державотворення, повстанський народний епос, ОУН, УПА, масова свідомість, героїзм, національний дух.

© Є. ЛУНЬО, 2014

Кожна нація, яка ставить перед собою завдання утвердити власне місце під сонцем й передати історичну перспективу буття наступним поколінням, намагається якомога пильніше, повніше і триваліше оберігати свій жертовно-героїчний досвід для теперішнього і майбутнього часів. Адже історія народу не завжди пов'язана з боротьбою, є періоди, коли зброю відкладають, але хвиля, коли знову треба шикуватись у бойові лави, може настати будь-коли, і до цього слід бути готовим повсякчас.

Як видно із світової історії, упродовж віків успішні нації трансформували свій реальний бойовий досвід вже як духовні цінності й моральні якості у віртуальну субстанцію, закодовану у слові. Від найдавніших часів героїчний чин існував і діяв через усну традицію — героїчний епос [19, с. 3—6]. Як вказував Максим Рильський, епічна народна творчість є вірною супутницею історії людства, яскравим відбиттям найважливіших моментів у цій історії [33, с. 215]. Фольклор — віковічна універсальна субстанція для зберігання, синхронної та діахронної трансмісії, зручності побутування найціннішого й найнеобхіднішого досвіду інтенсивного виховного впливу на особу зокрема й на усю націю в цілому.

Особливо багата й цінна епічна традиція виникає та інтенсивно побутує в народів, що змушені вести справедливу збройну боротьбу проти поневолювачів. Відомий англійський вчений Ентоні Сміт у праці «Національна ідентичність» вказує: «...Війна мобілізує етнічні почування й національну свідомість, стає об'єднавчою силою в житті спільноти і забезпечує міфами та спогадами наступні покоління. Можливо, саме ця остання функція найглибше впливає на структуру етнічної ідентичності» [35, с. 246].

Жодна з європейських націй упродовж свого історичного буття не зазнала стільки агресії з боку хижих ближчих і дальших сусідів, як українська, і жодна з них такого напору не витримала б. Українці ж вистояли завдяки тому, що постійно жили себе героїчною традицією. Дух сучасників мав постійну опору у героїчних чинах і славі попередників. В Україні безупинно активно працювала унікальна інституція народних співців — лірників, кобзарів, бандуристів [16; 8]. До цього часу українці не дали себе знищити тому, що у них слово воювало на рівні зі зброєю. Бо ж немає війни, яка водночас не супроводжувалася битвами виражених у мові ідей, цінностей, почуттів. У минулому українському уснопоетич-

ному слову не було рівних у збагаченні української душі, гартуванні духу, а з іншого боку — нищівному висміюванню ворогів.

Недаремно завойовники-сусіди, що зазіхали на нашу землю та її багатства, постійно вели запеклу боротьбу проти української мови взагалі [30, с. 240—245; 38], і проти уснопоетичного надбання зокрема. Безжально винищували народних співців, виколоювали їм очі турецькі й татарські наїзники [9, с. 14]. Жорстоких гонінь зазнавали кобзарі від польських загарбників. Так, «Коденська книга» — цей жахливий документ польсько-російської розправи над повстанцями-гайдамаками, подає імена трьох сліпих кобзарів, яких скарала на горло за те, що грали і співали гайдамакам: Прокопа Скрягу, Михайла з Шаржиполя, Варченка із Звенигородки [12].

Особливо масштабні, послідовні й жорстокі заборони й нищення українського фольклору проводила московсько-комуністична імперія. Починаючи з 1920-х рр. і до часу ганебної кончини цієї держави по суті всю тогочасну українську політичну усну словесність влада жорстоко винищувала, а її виконавці зазнавали адміністративного й кримінального переслідування [29, с. 26; 6, с. 13]. Автентичний фольклор, як носія високих гуманістичних цінностей, національних ідеалів імперія намагалася підмінити так званим «радянським фольклором», цим — за словами Р. Кирчіва — штучним утворенням більшовицького режиму, базованим на безпрецедентній ідеологічній затії керівництва народотворчим процесом і таким чином витіснення, заміни стихійного фольклоротворення [13, с. 644].

У своїх намірах до основи винищити українську уснопоетичну традицію кремлівська влада вдавалася до масових кривавих злочинів — фізичної ліквідації без суду й слідства українських народних співців і виконавців. Так лише з відновленням Держави став ширше відомим факт, коли у середині 1930-х рр. понад три сотні кобзарів і лірників зібрали у тодішній столиці Харкові на «республіканський звіт», а звітди у вагонах-товарняках завезли далеко на Північ і там у безлюдному місці покинули замерзати [27].

Випадків, коли московські поневолювачі чинили розправи над носіями української усної традиції, можна перелічити немало. Та наведемо лише ще один — на Різдво 1948 р. у с. Мальчиці на Яво-

рівщині енкаведисти-облавники без найменших на то підстав по-звірячому розстріляли групу підлітків — учасників народного вертепного дійства. І звісно, що ніхто зі злочинців за це покараним не був [4, с. 237—240; 2, с. 4].

На сьогодні, на початку третього десятиліття відновленої української державності перед нашим суспільством все ще гостро актуальною залишається проблема повноцінного й повномасштабного збирання й видання народного героїчного епосу. Адже основне сьогочасне завдання по реалізації своєї національної ідеї — цілковите утвердження держави — просто неможливе без наповнення її українським духом, без стійкого й послідовного опертя на національну героїчну традицію.

Як би там не було, та у наш час електронних засобів масової інформації, у період інтенсивних модерних політтехнологій, у суспільно-політичному процесі усна епічна традиція відіграє куди вагомішу роль, ніж може здатися на перший погляд. І одна з причин теперішньої суспільної нестабільності й конфронтаційності, неефективності та корумпованості основних державних інституцій — у не усвідомленні креативного потенціалу епічних ідеалів й цінностей та у невмінні чи небажання послідовно їх втілювати у життя.

Українці, порівняно з іншими європейськими народами, виразно виділяються кількістю героїчних епох національної історії, кожна з яких сформувала окрему оригінальну епічну традицію. Науковці на сьогодні виділяють такі основні хронологічні цикли героїчного епосу: княжа доба, козацька доба з її періодом турецько-татарських набігів та періодом Хмельниччини, доба національно-визвольних рухів 18 ст.: гайдамаччина, опришки, новітня доба 20 ст. з двома яскраво вираженими героїчними періодами: стрілецьким та повстанським.

Кожна з цих героїчних фольклорних традицій позитивно позначилася на нашому національному бутті. Вироблені ними філософсько-світоглядні цінності залишаються актуальними і для сьогоднішніх поколінь у реалізації національної ідеї на її сучасному етапі. Так, вивчаючи фольклорну прозу про січових стрільців, дослідниця Оксана Кузьменко відстежує у ній цілу низку аспектів художньо-образного втілення ідеї української державності й національної ідентичності [15, с. 302—310]. Та все ж передовсім по-

встанська епіка здатна найбільш оптимально прислужитися для вирішення нагальних завдань і проблем, що їх перед нами ставить історія у сьогоденні.

Пояснюється це тим, що національно-визвольний рух під проводом ОУН та УПА 1940—1960-х рр. був особливо масовим, тривалим і надзвичайно жертовним. Водночас це було найвищим піднесенням української нації в усій історії її боротьби за державну незалежність [11]. Його ідейно-світоглядні постулати й духовна сила особливо потужні, адже у свій час вони, по суті, успішно впорались із історичними завданнями, що для багатьох інших націй навряд чи були б посильними. Вони відважно протиставились й ідейно та морально перемогли дві найбільші на той час імперські мілітарні потуги: нацистську Німеччину й Радянський Союз, не кажучи про Польщу, Чехословаччину. І саме тому жодна інша історична епоха України не залишила такої велетенської кількості оповідного фольклору, якого, за словами авторитетного вченого, зачинателя повстанської фольклористики Григорія Дем'яна, налічується мільйони [5, с. 48].

Але куди важливішим тут є якісний фактор — його ідейно-тематична вартість, яка найбільшою мірою засвідчила високу самосвідомість і духовну зрілість української нації, розуміння свого місця у світовій історії. Повстанська епічна традиція довела українцям, що вони успішно можуть творити свою політичну долю, бути значимим суб'єктом на міжнародній арені.

І найзнаменнішим є те, що сьогоденнім українцям, яких внаслідок масового пресингу на них політехнологічних проєктів зарубіжного покрою і замовлення хочуть зробити безвольним об'єктом світових геополітичних маніпуляцій, ексклюзивно героїчна усна словесність періоду ОУН та УПА найперше подає політичні ідеї та постулати, що в них таку нагальну потребу має, щоб залишитись автентичною, наша масова свідомість: державність, суверенність, соборність, консолідація, покладання на власні сили, ідеалізм, націоналізм, демократія в її істинному сенсі, європейські цивілізаційні цінності. І не просто подає, а через свою мистецьку природу інтенсивно, образно кажучи, вживляє їх просто в душу і кров широких народних верств. З цього приводу влучно зазначає львівський історик Л. Зашкільняк: «Історія як наука значно програє історії як повісті про ці-

каві ситуації з життя людей в давнині і тому поступається другій у впливах на суспільну свідомість» [10, с. 3]. Народ передовсім з усної традиції і на свідомому, і на підсвідомому рівні уповні засвоює ці ідеї й постулати, бо вони завдяки часовій близькості у проміжку одного-двох поколінь все ще доволі живі, динамічні й дієві. Вони все ще виходять «з перших уст» і залишають найменше сумнівів у своїй достовірності, бо їхня поетична правда фактично тотожна з історичною. А їхня істинність апробована у горнилі безкомпромісної збройної боротьби й оплачена монетою найвищої проби — кров'ю.

На сьогодні в українському суспільстві й надалі гострою залишається проблема усвідомлення національного духу як певної філософсько-моральної категорії і націоналізму як ідеології, як політичної думки і практики. Теперішнє покоління, особливо коли брати у межах всієї держави, знає про націоналізм досить мало й поверхово, а в багатьох випадках і спотворено. Автентичні наукові джерела — теоретичні й публіцистичні праці Миколи Міхновського, Дмитра Мирона, Олега Ольжича, Ярослава Стецька та інших для масового читача не завжди доступні та й не кожному до снаги і під силу. Натомість, підсилювані небезуспішними спробами реанімації вже в нашій державі, все ще залишаються живими колишні московсько-комуністичні пропагандивні стереотипи — фальсифікати про так званій «український буржуазний націоналізм». Водночас на Заході деякі вчені, зокрема наші сусіди поляки, націоналізм також поспішили оголосити реакційною, шкідливою ідеологією [42, s. 35]. І, на жаль, окремі вітчизняні науковці, не виключено, що заради отримання зарубіжного гранту, готові беззастережно це твердження приймати, мовляв, слід говорити не про націоналізм, а лише про патріотизм.

Таким чином, повстанський фольклор нас вчить, на яскравих, мистецьки довершених текстах доводить, що основною і єдиною світоглядно-філософською системою, що, як уже йшлося вище, уможливає українцям реалізувати свою національну ідею, є націоналізм. І при цьому важливо констатувати, що поняття й смисл націоналізму, представлені в ідейно-тематичній палітрі повстанської епічної традиції й закодовані в її художньо-образній системі, у своїй суті збігаються із теоретичним визначенням, що його дав авторитетний український історик і етнолог Степан

Павлюк: «Націоналізм — це гуманістичний погляд особи і народу на свої і не свої цінності, це ідеологія любові і пошанівку до свого і чужого життя, природного права кожної нації на державницьку самостійність» [32, с. 137]. Бо саме він, націоналізм, як креативна гуманістична ідеологія, дав змогу українцям в один із найтрагічніших періодів їхньої історії залишатися гідними особистостями, гордою нацією й зі зброєю в руках відстояти своє право на буття.

Українськими націоналістами-повстанцями захоплювалися навіть вороги. Наприклад, ось як у 1948 р. секретар львівського обкому комуністичної партії Грушецький, інформуючи М. Хрущова про ліквідацію органами МДБ керівника СБ Львівського краю Ярослава Дякона-«Мирона» та його охорони, висловлюється про крайового референта СБ Львівського краю Богдана Прокопів-«Степана» (подаємо у власному перекладі з російської): «Цікаво відзначити такий момент: на початку 1947 року під час проведення чекістсько-військової операції в Ширецькому районі Львівської області військова частина розташувалась в таборі на околиці села Поляни якраз на місці, де знаходилася замаскована криївка «Степана». До того ж польова кухня стала на її скритому люці, позбавивши таким чином можливості вийти з криївки. «Степан» у криївці був один, усі бойовики його охорони незадовго перед тим пішли за продуктами харчування. Маючи в запасі продуктів всього лише 2 кг сухарів і 2 кг м'яса і не маючи при цьому води, позбавлений можливості вийти з криївки, «Степан» перебував у ній 20 днів, і лише після відходу війська напівживий вибрався і біля люка був підібраний бандитами» [1, арк. 8].

Повстанська усно-словесна традиція говорить, що націоналізм нам не привнесений чи нав'язаний зі сторони, як це було з комунізмом, а органічно зародився й еволюційно розвинувся в специфічних особливостях нашої етнічної історії. Водночас слід зазначити, що у сьогоденні суспільно-політичних обставинах в Україні постає питання захисту націоналізму від перетворення його на політичний бренд задля досягнення кон'юнктурних цілей певними політичними партіями чи окремими політичними кар'єристами. При цьому є загроза дискредитації націоналізму через його трансформацію від системи ідейно-світоглядних і морально-етичних цінностей у пропагандистський інструментарій приходу до

влади. В цьому плані інколи чути твердження, що начебто націоналізм може уповні «працювати» й дати свої справжні «плоди» тільки тоді, коли політики, що на нього уповають, прийдуть до влади. Тим часом повстанська героїчна епіка на тисячах переконливих прикладах демонструє, яку неймовірно об'ємну й вагомую роботу для добра й історичної перспективи свого народу й держави виконували тодішні націоналісти, не маючи жодної влади, крім влади над самим собою.

Повстанський народний епос в особливо переконливий спосіб демонструє, що головною рушійною силою суспільно-історичного прогресу є нація, передовсім нація політична, з її найвищою організаційною формою — державою. Великий мислитель Іван Франко ще у 1900 р. у статті «Поза межами можливого» категорично заявив: «Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації» [40, с. 284]. Наші сучасники, глибоко обізнані з повстанською оповідною традицією, можуть лише дивуватися і захоплюватися, наскільки національна ідея, національні цінності й ідеали визначали свідомість тодішніх не лише еліти, а й широких народних мас, наскільки вони у своєму житті, своїй діяльності керувалися перш за все національно-державницькими інтересами, жертвуючи за них усім найдорожчим. Ось, наприклад, що повстанець Михайло Яринич-«Секунда»-«Довбня», передчуваючи, що бачить свою дружину востаннє, говорив їй на прощання: «Виглядав він такий блідий, замучений, бо то вони весь час в криївці іно вночі трошки на повітря виходили. Шось двох чи трьох з тої криївки то вже хорували на туберкульоз. І ще що він мені тоді сказав, каже: «Іди, я не знаю, чи я переживу, бо я маю во або куля, або кальцію во зашиту маю. Але Україна буде. Не падайте духом і не віште носа. Україна буде». Так він казав: «Буде. Я може не буду, но ти дочекаєш України». Во він то мені сказав. Но і всьо, і так було»<sup>1</sup>. Подібних прикладів повстанська оповідна традиція зберегла тисячі.

<sup>1</sup> Зап. Є. Луня 14.06.2007 р. у м. Львів від Воробей Анни, 1922 р. н. (уродженки с. Зелів Яворівського р-ну). Домашній архів Є. Луни.

Давніші десятиліття засвідчують руйнівність для українців комуністичної ідеології та її практичного втілення — радянського державного ладу. Та хоча завдяки гучній риторичі й демагогії комуністи в нашій країні на сьогодні все ще продовжують залишатися парламентською партією, в Україні їхня ідея не має історичної перспективи, а політичне життя таки скотиться на маргінес. Куди більшою небезпекою зараз є навіть і неусвідомлене проникнення у теперішній державотворчий процес певних структурних і управлінських ознак, принципів і властивостей з комуно-московського імперського минулого.

Ще І. Франко в опублікованій 1903 р. праці «Що таке поступ?», аналізуючи проект майбутньої соціалістичної держави, окреслив її як деспотію: «Поперед усього та всесильна сила держави налягала би страшенним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусіла би щезнути, занидіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, не потрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свободних людей, але лише позитивних членів держави, зробилось би мертвою муштрою, казенною. Люди виростали б і жили в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліцейських державах нема й мови. Народна держава стала б величезною народною тюрмою» [41, с. 341]. У свою чергу повстанський народний епос наводить тисячі яскравих реальних прикладів розгулу деспотії й кривавого терору проти власних громадян у колишньому СРСР. І якщо теоретичні постулати можна за допомогою логіки намагатися заперечувати чи спростовувати, то численні, виражені у форматі безпосереднього народного мислення і почуттів факти не допускають сумнівів у їхній достовірності.

Водночас масштабна всебічна епічна картина колишнього Радянського Союзу на сьогодні служить широкій суспільності вагомим критерієм через зіставлення й протиставлення для реального оцінювання сучасної української державності. А ще більше у цьому плані повстанська епічна традиція корисна тим, що передає сучасникам свою, окроплену власною жертвовною кров'ю, величну й солодку мрію-ідеал про «справжню» Українську Самостійну Соборну державу. Наприклад, от як колись представляла її собі одна підпільниця: «Я так чекала тої України, як її відвоюють, я так іно нем жила. Я собі

представляла, що тая Україна буде така як той рай. Що там буде весь час сонце світило і цвіти квісти. Що будут ся всі люди любили, шанували, що будут помагали йдні другим. Будут си всі жили в богатстві, в достатку. Думалам си, но та мусит так бути, раз за неї стілько люда погинуло, і то такого молодого, найладнішого цвіту»<sup>2</sup>. Пробуджуючи в сучасників громадянську позицію, це також активізує в них творчу наснагу до формування такої моделі держави, яку вони хотіли б побудувати для себе і своїх нащадків.

Останні кільканадцять років продемонстрували безплідність на українському ґрунті також й лібералізму.

Серед дуже важливих концептуальних постулатів, що їх вчить нас новітній фольклорний пласт, є усвідомлення, що провідники нації — це передовсім політики, що саме політична діяльність найрезультативніше визначає хід історії, і що без української влади як основного політичного інструменту не буде української держави. Найперше політичними діячами усна словесність змальовує нам Євгена Коновальця [21, с. 45—62; 22, с. 130—152], Степана Бандеру [37; 25, с. 32—39], Романа Шухевича [23, с. 203—224; 18, с. 52—65].

Та що ще важливіше, в повстанському народно-епічному змалюванні — це завжди культурні, духовно багаті, сповнені високих моральних чеснот й гуманістичних ідеалів особистості. Наприклад, ось як оповідна традиція не залишає поза увагою доступність і безпосередність у спілкуванні з підлеглими, скромність у побуті й невибагливість у харчуванні Головного командира УПА «Тараса Чупринки», вважаючи ці риси вагомими складовими його моральних якостей: «І тоди той «Корінь» до мене говорить, він мене знав, я його, каже: «Слухай, Місько, треба шось повечеряти». Перекусити хотіли, бо вони приїхали здалека. Я кажу: «То добре, зараз будем ту шось шукали і шось перекусим». А «Чупринка» зі заду стояв, той генерал. Я його вже тепер знаю, а тоди я його не знав, звідки я знав, що то за йден: «Ніяких, — каже, — маслів, салів мені ту не давати. Зупи з часником і по кусочку хліба, і ми поїхали». Во так сказав «Чупринка». Я не знав, що то

<sup>2</sup> Зап. Є. Луньо 20.06.2008 р. у с. Чолгині Яворівського р-ну від Покори Юстини, 1922 р. н. Домашній архів Є. Луна.

«Чупринка», а потім «Корінь» гадає: «Ти знаєш хто то є? То є крайовий провідник», — каже. До мене той «Корінь» так сказав, бо я був зв'язковим. Я знав там точки і так далі, і так далі. «То є крайовий провідник, то є генерал «Чупринка». «Ніяких, — каже, — мені ту не треба курей, салів, маслів — зупи з часником і хліба по кусочку» [18, с. 57].

Останнім часом гостро стоїть проблема української еліти, як політичної, так і управлінської, тієї, що в силу своїх посад покликана розбудовувати державу. Як зазначають соціологи, значна частина сьогоднішнього керівництва, на жаль, не відзначається високою моральністю й духовністю, рівень корупції у державі один з найвищих у Європі. Власне це доволі вагома, якщо й не визначальна причина промахів і пробуксовувань державотворчого процесу.

На сьогоднішній історичний момент для нашого суспільства стоїть конечна потреба об'єктивно й адекватно оцінити свою еліту, якомога повніше й глибше з'ясувати для себе одне з найдавніших, ще з часів стародавнього Риму, питань: «*Qui illam regit?*» — хто нами править? Це народним масам особливо потрібно, аби як наслідок непомильно вирішувати, кому на рівні особистостей, партій, програм та ідей вірити, кого обирати, за ким іти. Вирішити це складне питання сучасникам великою мірою допоможе повстанський народний героїчний епос, бо ж він представляє собою дуже точний і надійний, вільний від пропагандивної маніпулятивності критерій довіри й вибору.

Провідники ОУН і командири УПА — це була українська еліта найвищої проби. Вона з гідністю оправдала довіру народу, з честю виконала свою історичну місію й тому тривалий час залишатиметься в епічній пам'яті широких мас. Це довершений зразок, чи радше ідеал для наслідування для сучасних і майбутніх поколінь.

Відомо, що однією з найнеобхідніших умов розбудови держави є формування громадянського суспільства, в основі якого лежить єдність еліти й широких мас. Тим часом теперішній українській еліті значною мірою не вистачає органічного зв'язку зі своїм народом, бракує розуміння його світоглядно-ціннісних, духовних, психологічних, а також матеріально-побутових сторін життя. А ще більше бракує усвідомлення його гуманістичної сутності, величчя, його незнищенної енергії. У свій час геніальний

мислитель, соціолог і політолог Юрій Липа, звертаючись до провідної верстви нації, наголошував: «Перед тим, як кермувати, навчіться розуміти й розрізняти великі речі українського духу. Не тільки розуміти, але й відчутти, не тільки відчутти, але й собою не одну з них висловити. Тоді будете довго жити самі в цьому народі, і тоді збудуете його і попроведите переможно в історію» [17, с. 4].

І власне повстанський героїчний епос є тим джерелом, що найбільш об'ємно й різнобічно представляє «великі речі» українського народу. Епічна традиція допоможе еліті не лише зрозуміти й полюбити свій народ, але й багато чого в нього повчитися. Наведемо хоча б такий ось приклад: «А Стефан був в криївці, ту криївку видали і обкружили. І тоди цюцю три рази посилали, шоби цюця пішла, шоби він ся здав. Він сам оден в тій криївці сидів. І тоди три рази цютка заходила, і шоби він здався. А він так сказав: «Я присягав не тільки Державі, я Богу присягав. Я ж присягав, я не можу здатися». — «Тобі життя подарують». — «Мені не треба, я не здамся. Мамо, відійдіть, бо я не здамся». Він оден син був. І потім ті всі набої випустили з автомата в него, то казали, що то його тіло аж так во підкидалося. То Микола Падура вже потім розказував, що його там як би вже витягали з тої криївки і його там розстріляли. Тому Стефанови було десь дваццять чотири, дваццять п'ять чи дваццять шість років. Він загинув приблизно в сорок п'ятім чи сорок шостім році — в тих роках»<sup>3</sup>.

Яку високу етичну оцінку, яку повагу й пошану викликає поступок цього звичайного сільського хлопця Степана Романика. Який величний приклад честі й гідності. Цей та тисячі йому подібних моральних подвигів, що їх подає нам епічна традиція, і лежать в основі надзвичайного феномену УПА — двадцятирічного ідейного й духовного протистояння збройній агресії іноземних поневолювачів. Отож повстанський героїчний епос у багатьох мотивах і сюжетах доводить, що в час кардинальних суспільних змін — національно-державницьких епохальних звершень по суті відіграє значиму роль кожна окрема людина із широких мас, при цьому реалізуючись як моральна й духовна особистість, що здатна на вчинок, на подвиг.

<sup>3</sup> Зап. Є. Луньо 31.08.2009 р. у м. Яворів від Сичак Катерини, 1939 р. н., уродженки с. Новини. Домашній архів Є. Луня.

Ще одна дуже важлива істина, що її голосить нам повстанська словесність — це переконання, що силою історії є ідеалізм. Тільки висока ідея, якою і є державність, може об'єднати народ, укріпити його у вірі, надихнути волею й успішно провадити до історичних звершень. І власне ідеалізм лежить в основі творчої лабораторії героїчного епосу, творіння того, що у філософському сенсі прийнято називати легендою, міфом, етосом.

Ніщо інше як ідеалізм випромінює із знаменитого висловлювання Симона Петлюри: «Я не знаю більш тривкого цементу, що зв'язує розпорошені сили нації, як кров, пролита нею для своєї національної ідеї. Я не знаю нічого сильнішого, нічого більш творчого для постання легенди і традиції — цих ірраціональних елементів будування держави — як знову ж таки кров, але кров, пролита свідомо...» [28, с. 410].

Тільки ідеалізм, виражений у формі ідеї нації, за твердженням Петра Федуна-«Полтави», займає домінуюче становище серед усіх інших факторів, що впливають на хід історії, і є найбільшою силою, що визначає основну розвиткову тенденцію історичного процесу [39, с. 163].

На сучасному етапі українського державотворення одним з надзвичайно вагомих є питання історичної правди, її адекватного висвітлення в національній історіографії. Адже, на жаль, ще сьогодні в академічній історичній науці маємо доволі суперечливі відображення й осмислення збройної національно-державницької боротьби українців середини ХХ ст. У цій ситуації вирішити питання на належному — без маніпулювання фактажем й спекулятивності тверджень об'єктивному науковому рівні значною мірою спроможний допомогти повстанський епос. Адже на відміну від наукових текстів, де від імені народу говорять автори й природно роблять це з великою мірою суб'єктивізму, а то й звичайної політичної упередженості чи заангажованості, епічна традиція, виходячи із своєї фольклорної специфіки, дає народові якнайширшу можливість самому розповісти про свою участь, про свою роль у історії, конкретніше — у численних різних подіях і випадках з часів ОУН та УПА, подати свою власну інтерпретацію й емоційно-психологічну оцінку цього відрізка історії. Тут дієві пласти широких народних мас мають ніким зі сторони не форматovanу чи цензуровану змогу розказати, якою мірою вони впливали на

історію, а історія впливала на них. Ширше про це йдеться у статті автора «Народний літопис повстанської Яворівщини» [20, с. 3—18].

У цій площині постає питання тіснішої, багатостороннішої і більш якісної співпраці між істориками й фольклористами. Бо ж ця співпраця й далі залишається з одного боку кількісно малочисельною, а з іншого — проблематичною. Ще й сьогодні історики у багатьох випадках схильні розглядати фольклор передовсім як додаткову фактологічну базу історичного характеру, а не сприймають його як цілком самобутнє ідейно-художнє явище, творчий процес, що в притаманний лише йому спосіб відображає й осмислює навколишню дійсність. Особливо при цьому недооцінюється поетична фантазія. Тим часом ця остання — як вказує дослідник історико-героїчного епосу Василь Сокіл — будучи вираженою у знаковій системі з глибинною семантикою, після її «розшифрування» істотно допомагає усвідомити суттєві закономірності історичного процесу з погляду народу [36, с. 6].

Цілковиту слушність має відомий історик і фольклорист Григорій Дем'ян, коли стверджує: «Для дослідника суспільно-політичної думки українців того часу, їхніх національно-філософських, релігійних, патріотичних, громадянських, соціальних, родинних, моральних, етичних та інших поглядів і переконань, загалом усього багатогранного комплексу духовності повстанський фольклор був, є і назавжди залишиться невичерпним і незамінним достовірним джерелом. Без його використання жодна наукова праця про визвольну боротьбу 1940—1960-х років ніколи не буде повноцінною і об'єктивною» [7, с. 130]. У свою чергу фольклорист Віктор Давидюк зазначає, що інтердисциплінарний, інтегральний принцип досліджень дає змогу стереоскопічного бачення багатьох культурних явищ, те, що важко зауважити в площинному вимірі, стає зримим і доступним [5, с. 32].

Досить значимою перепоною для національного державотворення є просування в українське суспільство чужинецьких провокативно-деструктивних за своєю суттю і метою візій української історії. Найнебезпечнішою з них є московська неоімперська концепція «русского міра». За своєю природою ця ідеологічна експансія — за словами історика Ігоря Гирича — є продовженням російського імперського

проекту від часів Івана Калита та Івана III через царську теорію про «єдиний» російський народ — до епохи єдиної радянської (читай російської) людини на просторі від Камчатки до Карпат [3, с. 133]. Вказана концепція, на жаль, має немало своїх adeptів й у владних структурах нашої держави.

Так ось, одним із дієвих засобів ідейно-пропагандивного протистояння «русскому міру» власне є повстанський героїчний епос. Адже і як тексти, і як творчий процес він є органічним явищем духовного життя народу. Епос, як вже йшлося вище, з одного боку — це природно, на психоемоційному рівні акумульований із доленосних моментів історії досвід героїчного чину й морально-етичних цінностей, спрямованих на перспективу подальшого буття. З іншого боку — це еволюційно найдавніші, а отже стійкі й ефективні усна колективна форма творення та побутування, масовість поширення на синхронному й діахронному рівнях. Звідси повстанський епос, як і фольклор в цілому, займає значно вигідніші стратегічні позиції супроти концепції «русского міра» як штучної кабінетної креації з її вираженими передовсім технологічно, через друковані й електронні засоби масової інформації міфологемами, й спроможний їм успішно давати відсіч.

Вже від кількох віків полем перманентної битви за українську національну державність, а отже за власну ідентичність та право на буття було й залишається мовне питання. Роль і місце у становленні держави автор цих рядків ширше розглянув у статті «Рідна мова як політичний і державотворчий фактор» [24, с. 32—33]. Особливого суспільно-політичного резонансу це питання набуло останнім часом у зв'язку із прийняттям 5 червня 2012 р. Верховною Радою України горезвісного закону «Про засади державної мовної політики», який, хоча й завуальовано, фактично позбавляє українську мову її державного статусу, витісняючи її російською. У цій ситуації українські патріотичні сили мобілізують усі можливі засоби і чинники для відстоювання конституційного права рідної мови на всебічне повноцінне державне функціонування.

Крім впливу суспільства на мову, на її захист та розвиток за допомогою ідеологічних, законодавчих, адміністративних, фінансово-економічних важелів доволі значиму роль при цьому також відіграє повстанська героїчна традиція.

Відомий французький лінгвіст Андре Мартіне висловив дуже важливе міркування: «Мова перемагає своїх суперників не завдяки якимось внутрішнім якостям, а тому, що її носії є войовничішими, фанатичнішими, культурнішими, заповзятливішими» [26, с. 5]. Саме ці якості, що їх перелічує А. Мартіне, сучасні носії української мови органічним чином в широкому обсязі можуть почерпнути передовсім з народного героїчного епосу.

Що це власне так, як приклад наведемо тут висловлювання однієї нашої респондентки, що як особистість сформувалася на реаліях повстанських часів і, як наслідок, на сьогодні є активним носієм оповідного фольклору цієї доби, сповнена вироблених нею ідейно-світоглядних цінностей. Ось що вона заявила нам стосовно записаних від неї розповідей: «Я би так хотіла ще дожити і почитати ту книжку, яку Ви будете писали. Пане Геню, щоби там не було руских слів. Бо як там будут рускі слова в тій книжці, хоч я не знаю, чи я буду її читала, я Вас розшукаю і скажу: «Шо то є? Шо то є?» — буду ся питала. «Шо то є?!» Я так не люблю рускої мови. Дивіться, я вже стара, до церкви ходжу і так думаю, москалі — тож є нація людей, їх також Бог на світі тримає. Но не можу чути, як наші українці говорут по руски: Стьопа, Коля. Як вони дают ті рускі імена дітям. То всьо так б'є мені по нервах, так травмує мої нерви — я не можу то всьо. Но ніяк не можу пристосуватися. Но ніяк, певно, ся не пристосую. То має бути всьо українське, всьо наше рідне і миле. «Катя!» — кричит. Та я кажу: «Та то Катруся!» Та яке то гарне ім'я, та то найгарніше ім'я українське. Чисто-пречисто українське ім'я. Катруся, Гануся, Маруся — та то всьо забули теперка. Кажут до мене: «Ти сама стара і такі старомодні погляди на життя». Та то є правда, але шо я зроблю, як то є всьо наше рідне. Я так намучилася, натерпілася за то всьо. Но а Ви як кажете, Геню? Кому добре — так має бути? Як тобі добре — будь москаль, а як тобі добре, то будь українцем. А я не хочу. Як жию, так жию — не хочу добра і не хочу москаля. Не хочу! Не хочу. Не хочу. І всьо»<sup>4</sup>.

Народний повстанський епос в сьогоднішніх умовах є одним з тих чинників, що чи не найпотужніше

<sup>4</sup> Зап. Є. Луно 12.12.2006 р. у с. Рогізне Яворівського р-ну від Лойко Стефи, 1937 р. н. Домашній архів Є. Луна.



регенерує, увиразнює й скріплює розмиту націоідентичність багатьох українців. Передовсім мова іде про тих жителів східних і південних регіонів, хто в силу історичних обставин зазнав найбільш масового і брутального тиску радянської і русифікації, проте все ще усвідомлюють і горнутья до свого етнічного коріння. Повстанська усна традиція чітко вказує їм вихід з отого світоглядно-ціннісного й лінгвокультурного хаосу, що його витворила московсько-імперська колонізація. У свій особливий художньо-образний спосіб з його передовсім підсвідомими психоемоційними спонуками повторяє їм слова Т. Шевченка: «В Україну ідіть, діти! В нашу Україну».

На даний час, коли офіційна державна політика належно не працює на розвиток і реалізацію національної ідеї, саме повстанський епос в силу своєї фольклорності, тобто самодостатності й невідконтрольності будь-якій цензурі, є доволі потужним чинником підвищення соціопрестижного статусу української історії й українського мовлення.

Наші спостереження за повстанським народним епосом як органічним творчим процесом і як опублікованими текстами показали, що він, цей епос, доволі активно творить багатоманітні поля інтенсивних новоукраїнських дискурсивних практик. Саме ці останні — за твердженням Романа Кіся — і формують відносно сталі націонаративи, специфічну тематику спілкування «довкола» історичної долі народу, його символів, героїв тощо, що створюють підґрунтя для тих смислових конфігурацій, які пов'язані зі становленням націоідентичності та способами вираження цієї останньої. Бо ж історична ідентичність і почуття співпричетності до спільної історичної долі є однією з підстав ідентичності національної [14, с. 14—15].

У сучасному державотворчому процесі повстанський героїчний епос через ставлення до нього є тим дуже вагомим і точним пробним каменем, що безпомилково визначає справжність, зрілість, історичну перспективність сьгоднішніх політичних концепцій, ідей і цінностей. Він також показує нам справжнє обличчя і потенціал теперішніх політичних партій і сил, що безпосередньо формують ідейно-політичну, економічну, культурну та соціальну модель нинішньої української держави.

Разом з тим повстанська оповідна традиція є особливим маркером європейського цивілізаційно-

го вибору українців. У цьому плані вона, виходячи із своєї народно-мистецької специфіки, підмічає такі явища, факти, нюанси, подає такі міркування й постулати, які навряд чи зустрінемо у філософській, політичній, науковій, публіцистичній, белетристичній аргументаціях. Повстанський народний епос успішно протистоїть медійним маніпуляціям й фальсифікаціям історії Росія задля реалізації своїх неоімперських амбіцій залучити Україну у сферу своїх інтересів. Він на численних прикладах доводить, що в українців і росіян різні філософсько-світоглядні, духовні й моральні цінності. Особливо виразно відображає несприйняття українцями суспільно-політичного устрою росіян з його традиціями самодержавства, узурпації влади, деспотії, тоталітаризму із нехтуванням державою політичними свободами, матеріальними й культурними потребами простих громадян.

Наведемо лише один приклад, як московсько-комуністична система трактувала своїх громадян: «Значить, що в Прибалтиці зробили. Той Пйотр розказував. Сиділи та жінка і з тим Петром, вона плаче і розказує, як то й що було. Їх там багато було, вже вийшли з того поїзда, там вже були і з Прибалтики, і ми. І вона фактично не знайшла батька. І вони розказують, що москалі зробили. Вони всіх жінок з дітьми до шістнаїцяти років посадили в окремі поїзди, а мужчин, самих одних мужчин, посадили в окремі вагони. Ті з Прибалтики, то були фактично багачі, то якраз вивезли чи то адвокатів, чи то якихось вчених, чи викладачів — но еліту вивозили. І все, їм не дали їсти. Вони були вже голодні, а їх в вагони і повезли. Жінки залишилися фактично без мужів. Тим чоловікам не дали їсти десь три дні. Потому в кождий вагон кинули бочку доброго оселедцю. Доброго, бо вони потім розказували, котрі ся там ше залишили. Кажали, що добрі були оселедці, грубі, жирні. Тоді було в москалів багато оселедців. І два дні не дали пити. Чоловікам не дали пити. Люди були голодні, кинулися на ті оселедці. Хто ся утримав, ті ся зберегли. А ті, що з тими животами — їм просто попухли животи. Їм дві добі не давали води. Потому пішли, де заправляють поїзди, набрали ше тої іржавої води — вони ся понапивали, і відразу їх всіх поздувало. О так вони мордували. Ше тепер говорять, що Прибалтика на них не так дивиться. Та їх

давно треба було...»<sup>5</sup>. Зазначимо, що це конкретний прояв традиції, тобто у своїй суті типового явища з минулого, яке, проте, в силу своєї традиційності може проявлятися як у сучасному, так і в майбутньому. Ото ж повстанський епос усім своїм ідейним змістом і художньою силою перестерігає від можливості прояву цієї традиції в Україні.

І на кінець повстанська фольклорна традиція нам говорить, що кожна людина — це особистість, свідома своєї відповідальності за долю нації і держави. І вона може бути певною, що її героїчний вчинок, її свідомо жертва надовго залишиться у пам'яті нащадків. Слушно твердить Степан Семенюк: «В історії поневолених народів найтривалішою пам'яттю завжди була історія визвольних змагань, бо вони завжди, на відміну від «звичайних» війн, мають ще й моральний вимір» [34, с. 6].

Крім забезпечення сьогоденного українського суспільства на рівні масової свідомості основоположними ідейно-світоглядними та духовно-моральними цінностями героїчний епос УПА також успішно спроможний вирішувати й низку злободених практичних завдань із сфери ідейно-пропагандивної. Найперше — витіснення накинених нам колишніми окупантами фальшивих історичних та суспільно-політичних стереотипів на кшталт «три братні східнослов'янські народи», «старший брат», «Велика Вітчизняна війна», «масовий радянський героїзм» та ін. Крім того, також протистояти зарубіжним ідеологічним агресіям і диверсіям проти нашої країни. Йдеться про ніби й невинний, легальний спосіб, через свої засоби масової інформації заповнення української свідомості стереотипами, з одного боку, на кшталт «героїзму» російських богатирів-спецназівців у чеченських війнах, а з іншого боку — суперменство американських поліцейських чи гангстерів-кілерів.

Успішно подолати усе це можна шляхом поширення прикладів та ідеалів, що виводяться із рідної, національної історії. Бо ж найширшу форму до серця юних поколінь мають передовсім героїчні вчинки їхніх дідів і прадідів. У цьому плані незамінним є кінематограф, безцінним джерелом тематики, сюжетів, мотивів для якого і є повстанська фольклорна проза. Про потребу на сьогодні саме таких «пар-

тизанських» фільмів звертався до нас не один з наших респондентів.

Коли говорити про унікальну в світі ідейну й духовну стійкість УПА та збройного підпілля ОУН, то треба бути свідомим, що вони не з'явилися з нічого, не виникли на голому місці. Її у поті чола творили хоча й нечисленні, але віддані справі й свідомі своєї місії працівники культурно-духовної сфери: священики, учителі, науковці, авторитетні особи з числа селян, ремісників, робітників, передовсім члени УВО та ОУН. І основною джерельною базою цієї діяльності головним чином була бойова слава Українських Січових Стрільців та Української Галицької Армії, культ стрілецьких могил і культ сучасних політичних героїв, таких як Ольга Басараб, Василь Білас, Дмитро Далінішин, Євген Коновалець.

З цього приводу Олег Ольжич писав: «Традиція історична знову ж становить невичерпне, заслугою XIX століття зовсім забуте джерело національної самоповаги й духовної сили» [31, с. 306], і також зазначав: «Іншими очима дивимось тепер і на нашу народно-фольклорну традицію, що недавно ще була предметом «етнографічного» підходу. Бачимо в ній основу національної культури, охоплюючи її могутній етичний та героїчний зміст, співзвучний нашому відчуженню» [31, с. 306].

Плідна праця попередників повинна послужити прикладом сучасному поколінню, передовсім культурним, науковим, освітнім, громадським, політичним діячам у плеканні й популяризації серед широких верств населення, передовсім молоді, повстанського фольклору. Й усвідомлювати цю діяльність слід як значною мірою державотворчу.

Отже, значення повстанської епічної традиції, її важливість і снага — не в минулому, хай славному і героїчному, а в дні сьогоденного і дні прийдешнього. Вона є безпомилковим лакмусовим папірцем як на істинність минулих подій, так і на перспективу українського політичного й державного життя. Вона дає чітку й незаперечну відповідь — на чиєму боці була, є і буде правда життя, чистота сумління і благородство помислів, кому історія сказала «ні», а кому потвердила «так».

Повстанський героїчний епос підводить кожну людину до розуміння найвищої суті свого буття. Це дорога кожного українця через долю народу до самого себе, до усвідомлення себе як національно сві-

<sup>5</sup> Зап. Є. Луньо 12.06.2007 р. у Львові від Ожівської Стефи, 1928 р. н., уродженка с. Зелів на Яворівщині. Домашній архів Є. Луни.

домої особистості, немислимої поза своїм народом, поза своєю Державою.

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України. — Ф. 1. — Оп. 23. — Спр. 5047. — Арк. 5—9.
2. Бутко О. Замість мали вечеряти, вмилась гіркими сльозами / Олена Бутко // Яворівщина. — 2008. — № 4—5. — 8 с.
3. Гирич І. Історичні причини наших поразок і перемог / Ігор Гирич — Львів : Піраміда, 2011. — 142 с.
4. Глинчак В. Розстріляне свято / Василь Глинчак // Різдво в нашому домі / упор. і ред. М. Падуро. — Львів, 2006. — С. 237—240.
5. Давидюк В. Етноісторична складова фольклору, або чи можливий український метод у фольклористиці / Віктор Давидюк // Фольклористичні зошити. Збірник наукових праць. — Вип. 10. — Луцьк, 2007. — С. 11—36.
6. Дем'ян Г. Епохальне надбання національного фольклору / Григорій Дем'ян // Український повстанський фольклор. Матеріали до бібліографічного покажчика / зібрав і впорядкував Григорій Дем'ян. — Львів, 2005. — С. 9—13.
7. Дем'ян Г. Повстанські пісні як історичне джерело / Григорій Дем'ян // «Муза і меч»: національний рух у фольклорних та літературних джерелах. Збірник наукових праць. — Львів, 2005. — С. 130—148.
8. Дем'ян Г. Праця для своєї нації безсмертна / Григорій Дем'ян // Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах / записи та упорядкування Г. Дем'яна. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — С. 7—56.
9. Жеплинський Б. Коротка історія кобзарства в Україні / Богдан Жеплинський. — Львів : Край, 2000. — 195 с.
10. Зашкільняк Л. Вступ до методології історії / Леонід Зашкільняк. — Львів : Львівський обласний науково-методичний інститут освіти (ЛОНЬО), 1996. — 93 с. — (Навчальний посібник).
11. Ісаєвич Я. Науковий висновок про боротьбу УПА в 1940—1960-х роках / Ярослав Ісаєвич, Андрій Пашук, Володимир Чорній [та сотні інших учених, політичних діячів і депутатів Верховної Ради України з усіх її регіонів] // Шлях перемоги. — 1993. — 3 липня.
12. К.Ф.І.О. Коденская книга и три бандуриста / К.Ф.І.О // Киевская старина. — 1882. — № 4. — С. 161—166.
13. Кирчів Р. «Радянський фольклор» — реальність чи фікція? / Роман Кирчів // Народознавчі зошити. — 2004. — № 5—6. — С. 627—644.
14. Кісь Р. Як зупинити розукраїнювання України? : наукове видання / Роман Кісь. — Львів : Афіша, 2012. — 360 с.
15. Кузьменко О. Рецепція ідеї української державності в народних переказах про січових стрільців / Оксана Кузьменко // Література, фольклор, проблеми поетики. — К., 2011. — Вип. 35. — С. 302—310.
16. Лавров Ф. Кобзарі. Нариси з історії кобзарства України / Федір Лавров. — К. : Мистецтво. — 1980. — 254 с.
17. Липа Ю. Українська жінка / Юрій Липа // Жінка. — № 7—8 (квітень). — 1938. — С. 2—4.
18. Луньо Є. Головний командир УПА Роман Шухевич у фольклорній прозі Яворівщини / Євген Луньо // Народознавчі зошити. — 2011. — № 1. — С. 52—65.
19. Луньо Є. Дорога до свого національного «я» / Євген Луньо // Народний епос. Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести / автор-упоряд. Євген Луньо. — Вип. 12. — К. : Всеуито, 2002. — С. 3—6. — (Серія «Усе для школи», 10 клас).
20. Луньо Є. Народний літопис повстанської Яворівщини / Євген Луньо // Яворівщина у повстанській боротьбі. Розповіді учасників та очевидців / записав і упорядкував Євген Луньо. — Т. 1: Наконечне Перше, Наконечне Друге. — Львів : Літопис, 2005. — С. 3—18.
21. Луньо Є. Образ Євгена Коновальця в українських народних піснях / Євген Луньо // Визвольний шлях. — 2004. — Кн. 4 (673) — С. 45—62.
22. Луньо Є. Поетизація і героїзація Євгена Коновальця у народній пісенності / Євген Луньо // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. — Львів, 2006. — Збірник 8. — С. 130—152.
23. Луньо Є. Постать Романа Шухевича в оповідному фольклорі Яворівщини / Євген Луньо // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху ; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. — Львів : Мс, 2007. — Збірник 10. — С. 203—224;
24. Луньо Є. Рідна мова як політичний і державотворчий фактор / Євген Луньо // Бористен. — 2012. — № 2. — С. 32—33.
25. Луньо Є. Яворівщина про Степана Бандеру. Провідник ОУН у пісенному фольклорі / Євген Луньо // Народознавчі зошити. — 1999. — № 1. — С. 32—39.
26. Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навч. посіб. / Галина Мацюк. — Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. — 212 с.
27. Мишанич С. Реалізована «бінарна опозиція»: більшовики і кобзарі / Степан Мишанич // Фольклористичні та літературознавчі праці. — Т. 2. — Донецьк : Донецький національний університет, 2003. — С. 415—426.
28. Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / Ісидор Нагаєвський. — К. : Український письменник, 1993. — 413 с.

29. Народне слово. Збірник сучасного українського фольклору / упорядкування, передмова, вступ і примітки Ю. Семенка ; видання Союзу земель соборної України селянської партії. — Нью Йорк ; Мюнхен, 1964. — 128 с.
30. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / Іван Огієнко. — К. : Абрис, 1991. — 272 с. — (Репринтне відтворення видання 1918 р.).
31. Ольжич О. Наші завдання / Олег Ольжич // Незнаному воюючому. Заповідане живим / упорядкування, післямова і примітки Л. Череватенка. — К., 1994. — 432 с.
32. Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції / Степан Павлюк. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 248 с.
33. Рильський М. Героїчний епос українського народу. Твори : в 10 т. / Рильський М. — К. : Держлітвидав України, 1962. — Т. 9. — С. 215—248.
34. Семенюк С. Етос УПА — як історична пам'ять боротьби за державність / Степан Семенюк // Визвольний шлях. — Кн. 10 (703). — 2006. — С. 6—9.
35. Сміт Е. Національна ідентичність / Ентоні Сміт // Павлюк С. Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — С. 238—246.
36. Сокіл В. Українські історико-героїчні перекази: структурно-семантичний та поетичний аспекти / Василь Сокіл — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2003. — 320 с.
37. Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах / записи та упорядкування Г. Дем'яна. — Львів : Інститут народознавства НАН України, 2006. — 568 с.
38. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Док. і матеріали / упоряд. Л. Масенко та ін. — К. : Києво-Могилянська академія, 2005. — 399 с.
39. Федун П. «Полтава». Концепція самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу / Петро Федун // «Полтава». Концепція самостійної України. Т. 1. Твори / упоряд. і відп. ред. М. Романюк ; Інститут українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича ; Галузевий державний архів «Служби безпеки України». — Львів, 2008. — 720 с. : 16 іл.
40. Франко І. Поза межами можливого. Зібрання творів : у 50-ти т. / Іван Франко. — К. : Наукова думка, 1986. — Т. 45. — С. 276—285.
41. Франко І. Що таке поступ? Зібрання творів : у 50-ти т. / Іван Франко. — К. : Наукова думка, 1986. — Т. 45. — С. 300—348.
42. Donnan H. Granice tożsamości narodu, państwa / Hastings Donnan, Thomas M. Wilson ; przekład M. Głowacka-Grajper. — Wydanie 1. — Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2007. — 236 s.

*Yevhen Lunyo*

#### THE INSURRECTIONAL EPIC TRADITION IN THE MODERN DEVELOPMENT OF STATEHOOD

The role and the place of insurrectional epic tradition under conditions of present-day realities of Ukrainian State have been considered in article. Indication has been made that narrative folklore of heroic OUN and UPA period still delivers important ideas and postulates to newer generations: as idealism, nationalism, civilization choice, statehood, sovereignty, unity, consolidation, self-reliance, language issue, democracy in its true sense as well as similar qualities necessary for successful establishment of statehood.

**Keywords:** state building, rebel epic tradition, OUN, UPA, mass consciousness, heroism, national spirit.

*Евген Луньо*

#### ПОВСТАНЧЕСКИЙ ГЕРОИЧЕСКИЙ ЭПОС И ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ

В статье рассматривается место и роль повстанческого народного героического эпоса в процессе построения современного украинского государства. Указано, что повествовательный фольклор периода героических ОУН и УПА передает нынешним поколениям важные идеи и постулаты: идеализм, национализм, цивилизационный выбор, государственность, суверенитет, соборность, консолидация, возложение на собственные силы, языковой вопрос, демократия в ее истинном смысле, необходимые для успешного утверждения государственности.

**Ключевые слова:** создание государства, повстанческий народный эпос, ОУН, УПА, массовое сознание, героизм, национальный дух.